

A hungarisztika oktatása Lengyelországban, különös tekintettel a poznaí Adam Mickiewicz Egyetemre

PETNEKI Áron

A Hungarologische Beiträge negyedik, a hungarológiai oktatás európai helyzetével foglalkozó füzetében közölt tanulmányok között sajnálatosan hiába keresünk olyan cikket, amely a lengyelországi magyar oktatással foglalkozik. A jelen rövid beszámoló, elsősorban a poznaí egyetemen vendégtanárként nyert tapasztalatok alapján, ám a lengyelországi hungarológiával régóta kapcsolatot tartva (s egykor diákként a krakkói egyetem padjait is koptatva) az alábbiakban csak némileg tud pótolni egy olyan nagy, összefoglaló jellegű monográfiát, amely részletesen dokumentálja a lengyelországi hungarológiai oktatás teljes történetét.

Itt is, mint számos országban, a történelmi hagyományok és a politikum játszottak szerepet az egyetemi magyar oktatás kiépítésében. (Itt ui. nem elsősorban a finnugrisztika „árnyékában” nőtt fel a magyar nyelv oktatása). A második világháború előtt valamennyi lengyel tudományegyetem hallgatói tanulhattak magyar nyelvet. Krakóban, Varsóban, Vilnában, Poznańban magyar lektor működött. Az évszázados történeti kapcsolatok háttérében érthető, hogy Krakó járt az élen. Első magyar lektora még 1916-tól Jan Dabrowski volt, aki később a Jagelló Egyetem történész professzora lett. A magyar nyelv iránti érdeklődést ugyanis elsősorban a történész hallgatók mutatták, a közös múlt vizsgálata miatt ugyanis szükségük volt a magyar szakirodalom megismerésére. A krakkói medievisták között ma is élő ez a hagyomány, több történész oktató és hallgató legalább a szakirodalom használatának szintjén többé-kevésbé tud magyarul. Krakóban 1939-ig csak magyarul tudó lengyelek voltak a lektorok (többek között egy „civil a pályán”, egy aktív hadbíró ezredes!), Poznańban viszont magyart alkalmaztak. A második világháború után részint a hagyományos lengyel–magyar barátság, részint az új szövetségi rendszer adott hátteret a lengyelországi egyetemi magyar oktatás megszervezésének, ahogyan azt az 1948-as államközi és

kulturális egyezmény előirányozta. Az egyezmény azért játszott fontos szerepet, mert paritásos alapon szerveződtek meg a magyar, ill. lengyel tanszékek a korábbi lektorátusok helyett. (Budapesten a szláv filológia keretében indult a lengyel szak, utóbb vált tanszékké, jelenlegi vezetője Janusz Banczerowski. A második lengyel tanszék Debrecenben nyílt meg, ugyancsak a szláv filológiával a háttérben. Jelenlegi vezetője D. Molnár István.) Amikor Poznańban létrehozták a magyar szakot, Pécs akarta megindítani a polonisztikát, ennek azonban még semmiféle feltétele nincs meg. Napjainkban pedig a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen csírázik egy lengyel, ill. szláv filológia szak, az ELTE korábbi docense, Kovács István eddigi krakkói főkonzul vezetésével.

A varsói egyetem magyar szakán az oktatás csak 1952-ben indult meg Jan Reychman irányításával, akinek halála után Csapláros István vette át az első számú magyar filológiai központnak számító katedrát. Jelenlegi vezetője a magyar irodalomtörténet professzora, Andrzej Sieroszewski.

Nagyon hosszú vajúdas után született meg a krakkói magyar tanszék, pedig a Jagelló Egyetem évszázadok óta fontos és hagyományos szerepet játszott a magyar kultúrában! Még politikai huzavona is hátráltatta az indulást, hiszen a kommunista minisztérium nem volt hajlandó kinevezni Waclaw Felczakot, a magyar történelem jeles tudósát, hivatalosan akkor még mindig csak egyetemi docent sem professzornak, sem tanszékvezetőnek. (Felczak „bűne” nemcsak politikai meggyőződése volt, hanem az is, hogy mint a második világháború idején a londoni lengyel emigráns kormány magyarországi összekötőjét a háború után halálra ítélték. A nyilvános rendes egyetemi tanári címet csak a fordulat után kapta meg, és immár három éve nincs az élők között.) Más, tudományos fokozattal rendelkező hungarológust pedig nem találtak, így egy status quo alapján a tanszékot Etelka Kamocka vezette, aki tulajdonképpen ma is a tanszék spiritus movense. A magyar szak csak 1989-ben indult el, két tanárral és tizenegy hallgatóval. A tanszékvezető tisztét kezdetben a turkológus Stachowski professzor töltötte be, utóda 1994. október 1-től egy polonista, Józef Bubak professzor, aki névtannal foglalkozik, s korábban Debrecenben is volt lengyel lektor.

A harmadik hungarológiai oktatóhely a poznańi Adam Mickiewicz Egyetem neofilológiai karán működik 1992-től, a lengyelországi egyetemi struktúra lehetőségeivel élve ugyan nem önálló tan-

székként, de önálló szakként. Vezetője azonban az általános gyakorlattól eltérően nem nyelvész vagy irodalomtörténész, hanem egy Poznańban tanult és ott élő magyar művészettörténész, Brendel János. Azt a bizonyos paradigmaváltást, amely több európai egyetemen a magyar oktatásban végbemegy, az ő személyére esett választás is tükrözi. A nyelvtanárok egy része Debrecenből érkezik, de van szlovákiai születésű magyar és Varsóban magyar szakot végzett lengyel is. Az itt körvonalazott hungarológia azonban nem csupán a magyar nyelv és irodalom oktatását irányozza elő, hanem önálló művelődéstörténeti, művészettörténeti és zenetörténeti kurzusokat is tartalmaz. A szakelődőket azonban a tanszék csak kívülről tudja biztosítani, részint más karok és szakok (pl. muzikológia) tanárai, részint külső megbízott előadók, valamint külföldi vendégtanárok személyében (ez utóbbiak között a megtisztelő első hely nekem jutott).

Az 1992-ben indult első évfolyamra a kétszáz jelentkező közül 27 hallgatót vettek fel. A magyar nyelv ismerete nem szerepelt a felvételi követelmények között, a már magyarul tudók (vegyes házaságból származó gyermekek stb.) száma kevés. A két év múlva, 1994-ben tartott felvételikén az érdeklődés már megcsappant, csak 14 hallgató került a második kurzusba. Az 1992-es tömeges érdeklődést az okozta, hogy sokan így kívántak bejutni az egyetemre, és a hungarisztika első éve után más szakokra, sőt más karokra is átmentek.

A hallgatóknak gyakorlatilag az első év folyamán kell magyarul megtanulni. Az előadások, a heti 11 nyelvóra kivételével ekkor még csak lengyelül folynak. (Jelen sorok írója is lengyelül adott elő az elsősöknek.) A tárgyak többsége bevezetés jellegű: bevezetés a nyelvtudományba, az irodalomtudományba, a finnugor nyelvtudományba, valamint Magyarország története, a magyar művészet története.

A szak tanterve a második évben a nyelvi órákon kívül, a bevezetés az informatikába, magyar művelődéstörténet, magyar irodalomtörténet, magyar leíró nyelvtan tárgyak mellett egy „rokon” nyelvet (választható a finn, a török és a koreai) és egy világnyelvet (választható az angol, a német és az orosz) ír elő.

A harmadik évfolyam anyaga a fenti tárgyakon kívül magyar művészettörténetet, pragmalingvisztikát és magyar fordítási szemináriumokat tartalmaz. Az előadásokat ekkor már magyarul hallgatják,

ugyanakkor az a tapasztalatom, hogy bizonyos szakkifejezéseket érdemes (sőt szükséges) lengyelre is lefordítani.

A negyedik évfolyam magyar irodalmi előadás és szeminárium, magyar zenetörténet, országismeret („a mai Magyarország ismere- te”) tárgyak mellett kötelezővé teszi az egyik választott világnyelv irodalmát és grammatikáját, valamint választhatóan egy újságírói vagy menedzseri kurzust. Ekkor kell felvenni a szakdolgozati tárgyat is, valamint a tanári oklevél megszerzéséhez elengedhetetlen pedagógiai tárgyakat is.

Az utolsó év tulajdonképpen könnyebbnek lenne mondható, hiszen mindössze három kötelező tárgy szerepel az indexben: magyar nyelvgyakorlat, angol/német/országi nyelv és a szakdolgozati szeminárium. Ebben az évben kell azonban elkészíteni a diplomamunkát is, mert a tudományegyetem bevégzését jelképező magiszteri címet csak így kaphatja meg a hallgató.

Az egyelőre két évfolyamon működő (e sorok megjelenésekor immár II. és IV. év) poznaíni magyar szak természetesen számos problémával küzd. Az anyagiak mellett talán a legnehezebb másutt is felbukkan: mit tudnak kezdeni a végzett hallgatók a magyar szakos diplomával? Senki sem akar magyar tanár lenni Lengyelországban, jóllehet van olyan líceum (Lyceum im. Stefana Batorego, Varsóban), ahol magyar nyelvet tanítanak. Ez indokolja, hogy a hagyományosan egyszakos képzés mellett a magyar szakosok egy másik nyugati nyelvet vesznek fel, legtöbbször az angolt, hogy majd legyen miből élniök... Ez azt a kényszerűséget is magával hozza, hogy a tantervi kínálatnak bizonyos szempontokból a hallgatói igényeket is követni kell (ld. informatika, menedzserképzés, újságíróképzés).

A szak a másik fontos problémát a tolmácsképzésben látja. Nem kis mértékben éppen ez indokolja a művelődéstörténeti társdiszciplínák oktatásának előtérbe helyezését is. Itt ugyanis nem a krakkói modell érvényesül, nem a társadalomtudósoknak kell melleleg a magyar nyelv ismerete is, hanem a magyar nyelv ismerőjének van szüksége a társadalomtudományok szakszókincsére. A szakfordítói szemináriumokon irodalmi szövegek mellett filozófiai, sőt természettudományos szakszövegeket is olvasnak. Bizonyos diszciplínákban elegendő a szakszótár használata, másokban viszont indokolt a kurzusokon bizonyos magyar fogalmak lengyel magyarázata és körüírása. Első helyen talán a történelmet említeném, hiszen államigazgatás, intézmények, stb. esetén, bármilyen fontos is az ezeréves

szomszédság és bármekkora is a hasonlóság és párhuzamos fejlődés, sok esetben egyáltalán nincs meg a jelentésbeli ekvivalencia (pl. *főispán* ~ *wojewoda* fogalom sem azonos, csak hasonló, de a *hetman polnyak* semmiféle magyar jelentése nincs, a lengyel fordító meg nem tud mit kezdeni a *szolgabíróval*). Ez a sajátos szókincs egyébként előfordul az irodalmi szövegekben is. Ezért is kérdéses, hogy az általános nyelvi gyakorlatokon túl a szakfordítói ismereteket követelő szemináriumokat megtarthatja-e olyan tanár, aki még nem kellően járatos a fogadó ország nyelvében, irodalmában és kultúrájában (és ez már korántsem csak poznaí kérdés!)? Éppen ezen a nehézségen lehet javítani a minél intenzívebb művelődéstörténeti oktatással.

A Varsói Tudományegyetem magyar filológiai tanszéke – egy időben a poznaí indulással – 1992-ben új tantervet vezetett be, amely ugyancsak nagyobb teret ad az interdiszciplinaritásnak, sőt mindezt közép-európai kontextusba igyekszik ágyazni. Poznaínak mindenképpen ezen a hasonló, már megkezdett úton kell haladnia, hiszen függetlenül attól, hogyan ítéljük meg, tudomásul kell vennünk: a magyar filológiai oktatás végképp elválik a finnugrisztikától, és a továbbiakban meg kell nyílnia a rokon társadalomtudományoknak is. A magyart mint sajátos közép-európai nyelvet és kultúrát kell tekintenünk. Ez a szemlélet követeli meg az igazi paradigmaváltást.

Irodalom

- Dósa Márta: Adalékok a lengyel–magyar kulturális kapcsolatok alakulásához a XX. század első felében. A magyaroktatás helye a lengyel felsőoktatásban és a krakkói Jagelló Egyetemen. In: *Hungarológia. Tudományos, oktatásmódszertani és tájékoztató füzetek* 1. Budapest. 1993. 122–129.
- Kovács István: Magyar tanszék Krakkóban. In: *Európai Utas*. 6. évf. 1995. 1. sz. 41.
- Mały informator Wydziału Neofilologii UAM. Rok akademicki 1994/95.* Poznań, 1994. 70–75.
- Új tanterv a Varsói Tudományegyetem Magyar Filológiai Tanszékén. In: *Hungarológia. Tudományos, oktatásmódszertani és tájékoztató füzetek* 1. Bp. 1993. 298–320.